

OBRADOIRO DE CREACIÓN LITERARIA

ELVIRA RIVEIRO TOBÍO

LUGAR DE REALIZACIÓN

CPI Eusebio Lorenzo Baleirón de Dodro (A Coruña). Trátase dun colexio situado nun concello eminentemente rural onde a práctica totalidade do alumnado é galegofalante.

OBXECTIVOS

Consideramos obxectivos principais destas sesións:

1. Estimular a sensibilidade poética e fomentar a creatividade literaria, de forma especial no ámbito da poesía e da narrativa.
2. Explorar certos aspectos da linguaxe poética e das súas posibilidades expresivas.
3. Relacionarse coa linguaxe dun xeito libre e enriquecedor.
4. Fomentar o gusto pola literatura galega contemporánea.
5. Difundir a idea de que a escribir só se aprende lendo, escribindo, experimentando coa linguaxe.

METODOLOXÍA

1. Lúdico-descriptiva.: explicación, exemplificación, actividades e xogos.
2. Traballo individual e en grupo. Proposta de lecturas e exercicios de escritura en cada sesión.
2. Participación activa dos compoñentes do grupo sobre as propostas dadas no obradoiro.

PROGRAMACIÓN E DESENVOLVEMENTO DO OBRADOIRO

Partimos, en principio, de que escribir de xeito creativo pode ser un oficio, unha afección, unha forma de evasión, pero sempre debe ser un pracer. O poema, o conto ou a novela é a nave na que viaxa o sentimento, a imaxinación, outros mundos... E, así, comezamos:

1. Dúbdas razoables. Para que escribir? Como ser escritor? Que é a poesía?

Comezamos pondo sobre a mesa estas “grandes” preguntas que calquera, escritor/a ou non, pode facerse. Reflexionamos sobre elas. As conclusións non son concluíntes, mais axúdannos as múltiples definicións (ou

“sensacións”) de poesía que diferentes autores/as teñen deixado ao longo da historia. Desde as típicas definicións de manual de literatura e dicionario ás dos/as propios/as autores/as e estudosos/as do fenómeno literario (Fran Alonso, Carlos Edmundo de Ory, Mirta Aguirre, J.P. Richter, Juan Ramón Jiménez, Octavio Paz, Sonia M. Martín, Vicente Huidobro, Klaus Groh...), cada alumno/a escolle a súa, entre un amplo abano de posibilidades, e móstraa a todo o grupo.

O camiño que queda entre a definición de poesía e a autopoética xa non é moito e, ao final da senda, agárdannos as diferentes visións que sobre a poesía nos teñen deixado os/as escritores/as de noso. Preséntanse textos de María Xosé Queizán, Antón Avilés de Taramancos, Eduardo Estévez, Marta Dacosta, Baldo Ramos e Manuel María. O primeiro exercicio consistirá en reflexionar sobre o que significa para cada autor/a a poesía e facer unha tentativa de autopoética por parte de cada alumno/a.

2. As palabras: materia prima. Xogamos coas palabras (acrósticos, *jitanjáforas*, palíndromos, lipogramas...)

Todo oficio necesita as súas ferramentas. A principal ferramenta para facer literatura é a palabra. Xogar de diferentes xeitos coas palabras vai ser un dos exercicios máis produtivos á hora de escribir creativamente. Comezamos por un xogo de escrita espontánea ou automática que denominamos “a caixiña das palabras” e que leva os/as alumnos/as a inventar pequenas historias de xeito moi rápido, case sen pensar.

Continuamos indagando no concepto de xogo e deseguido aparecen os xogos de palabras, material recorrente para innúmeros/as autores/as. Van desfilando pola clase exemplos de acrósticos, *jitanjáforas*, lipogramas e palíndromos. Desfilan Gonzalo Navaza, María Xosé Queizán, Vicente Huidobro e outros. Aproveitando as palabras descubertas na caixiña das palabras, os/as alumnos/as elaboran cadanseu acróstico.

3. O rendemento poético das reiteracións. Repetimos! (aliteracións, anáforas, textos monovocálicos, tautogramas, enumeracións...)

Non deixamos de xogar nin deixamos a poesía. Desta vez os xogos poéticos teñen que ver coa repetición de letras, de palabras ou de esquemas sintácticos. O mostrario contén agora aliteracións, anáforas, textos monovocálicos, tautogramas e enumeracións. Textos que van desde a literatura popular (trabalinguas) á culta (Enma Luaces, Beatriz Quintela, Calros Solla, Yolanda Castaño, Estíbaliz Espinosa, Rosalía de Castro, Antón Reixa, Jacques Prévert, Miguel Hernández...), pasando pola música actual (escoitamos o fantástico tema *Lembre* de Narf, canción monovocálica con

“e”). Entre as actividades propostas figura un texto colectivo a partir dun comezo anafórico (*Deslízase a chuvia...*), a realización dun pequeno texto monovocálico e, seguindo o ronsel de Estíbaliz Espinosa, a elaboración dunha enumeración poética do tipo “listado de cousas que...”

4. Historias fantásticas. Convite á narración da man de Gianni Rodari.

Tomamos agora o camiño da narración, do conto fantástico. Para iso, deixámonos levar polo mestre Gianni Rodari e pola súa *Gramática da Fantasía*. Para abrir aboca, citamos as súas sabias palabras:

Todos os usos da palabra para todos (...) Non para que todos sexan artistas, senón para que ningún sexa escravo.

De entre os exercicios que nos propón o escritor italiano escollemos cinco con grandes posibilidades lúdicas e creativas:

- Que pasaría se...? As hipóteses fantásticas. Logo dunha breve explicación, os/as alumnos/as escollen cadansúa hipótese fantástica (gardadas na “caixa fantástica”) e fan un breve conto, tendo en conta a opción elixida.
- O prefixo arbitrario. Tras a introdución e mostrario de exemplos, cómpre escoller un prefixo ao chou (do sobre onde se atesouran) e xuntalo a un substantivo e, deste xeito, crear un obxecto fantástico cuxas propiedades e utilidades deben ser expostas ante todos/as.
- O xornal séntame mal. Trátase dun vello xogo que consiste en recortar os titulares dos xornais e mesturalos entre eles para obter noticias de sucesos absurdos, sensacionalistas ou simplemente divertidos. Cun xornal e un par de tesoiras pódense compoñer poemas enteiros, faltos quizais de sentido, pero non de fascinación. Os extravagantes acontecementos producidos pola operación descrita poden dar lugar a efectos cómicos sen transcendencia ou a apuntamentos para desenvolver unha auténtica narración.
- A trama fantástica. É este outro xogo difundido por todo o mundo. Está baseado en papeletas de preguntas e respostas. Pártese dunha serie de preguntas que configuran sucesos en serie, ou sexa, unha narración. Lense as respostas como se fose un conto. Pode resultar unha redacción absurda ou poden poñerse en columna, como embrión dunha historia máis elaborada.
- Meter as cartas no conto. O xogo consiste en inventar unha narración colectiva. O estímulo parte dunha baralla de imaxes preparada con anterioridade (tantas imaxes coma participantes). Neste caso escolléronse imaxes dun libro fabuloso editado por Media Vaca: *Mis primeras 80.000 palabras*. A lectura de cada “carta” enlaza coa

anterior por libre asociación de ideas ou, en todo caso, mediante un xogo de fantasía.

5. Pequenas historias. Convite á narración da man de Agustín Fernández Paz.

Ás veces para narrar de xeito diferente non hai que facer grandes alardes, nin rebuscar no fondo máis fondo da gabeta do estraño. Baixo esta premisa, experimentamos algúns xeitos de narrar ben sinxelos pero cuxos felices resultados son doados de comprobar. Agustín Fernández Paz, un dos principais autores galegos contemporáneos dentro do campo da narrativa xuvenil, sabe algo diso. Ensaíamos algunhas das súas propostas:

- Como me ven? Ás veces, no canto de facer unha descrición de nós mesmos (ou doutra persoa) seguindo as pautas tradicionais, podemos recorrer a facela mediante un recurso diferente: imaxinando o que outras persoas do noso contorno opinan de nós. Como mostra, presentamos un texto tirado do libro *Amor dos quince anos, Marilyn* de Agustín Fernández Paz.
- Lémbrome... Técnica moi sinxela adoptada no libro *Contos por palabras* que nos dá pé á creación dun texto colectivo.
- Que pasaría antes? / Que pasaría despois? Imaxinar o comezo ou o final dunha historia da que só coñecemos unha parte é tamén un bo exercicio para estimular a imaxinación e para comprobar que diferentes somos como suxeitos creativos. As historias resultantes cambian radicalmente a pesar de compartir o mesmo inicio ou o mesmo fin.
- Cinco palabras para descubrir o mundo. De xeito semellante á “caixiña das palabras”, neste caso, as palabras escólleas a persoa que realiza a narración co fin de contar algo concreto e previamente planificado.
- Unha de soños. O recurso ao onírico ten dado excelentes resultados ao longo de toda a historia da literatura. Os soños inclúen polo xeral elementos absurdos, surrealistas, estraños... Utilizando como aliciente un texto de Álvaro Cunqueiro, convidamos aos/ás alumnos/as a redactar e contar un soño propio.

6. Outras formas de crear, outras formas de contar. Obxectos poéticos, imaxes que falan.

Para rematar, volvemos sobre a poesía. A “outra” poesía, a poesía experimental, aínda pouco coñecida. Os límites da poesía hai tempo que se están a esvaer. A poesía fúndese coa imaxe, cos obxectos, coas artes plásticas, coas artes gráficas, coa creación dixital... Abrimos o noso

particular “cofre do tesouro” (ou “caixa de Pandora”, segundo se mire) para despregar ante a ollada sorprendida do alumnado todo un mundo de poemas visuais, poemas-obxecto e poemas presentados en soportes pouco comúns (abano, garda panos, caixa de mistos...). Ante nós o fantástico mundo de Joan Brossa, J.M. Calleja e boa parte da poesía visual catalá, os obxectos poéticos de Fráncin Fernández, o paquete de cigarros (cada cigarro un poema) das Redes Escarlata, etc., etc.

A antiga tradición da poesía visual compróbase presentando os caligramas do poeta grego Simmias de Rodas (300 a C), que se complementan e comparan cos de Apollinaire, de Manuel Antonio e do Colectivo Ronseltz.

Como exercicio, convidamos os/as alumnos/as a transgredir os límites da poesía convencional e canalizar a súa creatividade cara á elaboración dun poema onde conflúan de xeito relacional palabra e imaxe e/ou palabra e obxecto. Este exercicio non se pode facer na mesma sesión, pois require unha reflexión, planificación e elaboración, en moitos casos coidadosa e demorada, por parte dos/as alumnos/as.

O último día, tras observar e comentar os resultados obtidos na actividade anterior (estes valéronse, máis ou menos ousadamente, da palabra e de cousas cotiás coma panos da man, botella, pentagrama musical, pa matamoscas, lapis...) realizamos os últimos ensaios poéticos:

- O poema do sol. A partir dun vocábulo escollido ao azar, os/as alumnos/as van dicindo outros que ese termo lles evoca. Dispóñense no encerado en forma de sol e faise un poema colectivo (cada un/unha fai un verso utilizando unha das palabras).
- Poema vello-poema novo. Ou o que é o mesmo: crear novos poemas a partir doutros anteriores. Dáse un determinado poema (neste caso de Carlos López) e elimínanse boa parte dos substantivos, que deben ser substituídos por outros (tamén se pode facer substituíndo os adxectivos). Compáranse os resultados.
- Centón. O mesmo que no caso precedente, este exercicio pretende chamar a atención sobre conceptos coma o plaxio, a intertextualidade e a homenaxe literaria. Os/as alumnos/as elaboran un centón (composición poética feita con anacos de poemas doutros/as autores/as) utilizando poemas escollidos de escritores/as galegos/as actuais: Fran Alonso, Emma Couceiro, Marta Dacosta, Xosé Antón L. Dobao, Modesto Fraga, Frank Meyer, Xosé Miranda, Lucía Novas, Xulio L. Valcárcel, Luísa Castro, Lucía Aldao, Asun Arias, Rosa Méndez Fonte, Isolda Santiago, Xandra Tedín, Alba Vidal e Kiko Neves.